

Igor Žunkovič

Slovenski doktorji filozofije med letoma 1872 in 1918

V drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja je na Filozofski fakulteti obstajala svobodomiselnost in intelektualno odprta ter v posameznih odtentkih celo revolucionarno intelektualna klima. V takšnem duhovnem ozračju je študiralo tudi pet slovenskih doktorjev filozofije, med katerimi je nekaj zelo znanih imen, na primer Alfred Šerko in Mihajlo Rostohar. Analiza njihovega študija in znanstvenega vpliva pokaže, da so obravnavani filozofi močno zaznamovali slovensko akademsko, družbeno in raziskovalno krajino, in sicer kot družbeni delavci, dekani, rektorji, zdravniki itn. Čeprav med njimi ni najti univerzitetnih profesorjev filozofije, pa ugotavljamo tudi, da s svojim delom vendarle vplivajo tudi na razvoj slovenske filozofske terminologije in s tem posredno na razvoj slovenske znanstvene filozofije.

Uvod: Filozofska fakulteta dunajske univerze in študij filozofije

Študij filozofije je na Filozofski fakulteti Univerze na Dunaju po revolucionarnem letu 1848 zasedal posebno mesto, saj so mu »praviloma pripadala tri mesta rednega profesorja, potem pa še spremenljivo število izrednih profesur in docentur«. ¹ Filozofska predavanja so poslušali ob študentih filozofije še mnogi drugi študentje. V drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja je na Filozofski fakulteti obstajala svobodomiselnost in intelektualno odprta ter v posameznih odtentkih celo revolucionarno intelektualna klima, ki je, kot ugotavlja Erich Zöllner, pritegnila številne profesorje ne le iz drugih dežel podonavske monarhije, ampak tudi iz Švice, Francije, Italije in drugih zahodnih držav. Obenem je značilnost študija na dunajski Filozofski fakulteti njegova interdisciplinarna naravnost, ki je po eni strani posledica institucionalnega razvoja fakultete, saj je bila pred letom 1848 prvenstveno namenjena vzgoji pedagoškega kadra in pripravi na teološki, pravni ali medicinski študij. Po drugi strani pa je interdisciplinarnost posledica vsebinskega razvoja znanosti, ki so se prav ob koncu stoletja počasi izločevale iz

1 Erich Zöllner: Hundert Jahre Geisteswissenschaften an der Universität Wien. V: Günter Hamann idr. (ur.): *100 Jahre Universität am Ring: Wissenschaft und Forschung an der Universität Wien seit 1884*. Wien: Universitätsverlag für Wissenschaft und Forschung, 1986, str. 65–88, tu str. 71.

filozofije – posebej psihologija in sociologija –, medtem ko ne smemo pozabiti, da so bili del Filozofske fakultete ob jezikoslovnih, pedagoških, matematičnem in zgodovinskih študijih tudi z današnjega vidika samostojni naravoslovni študiji, recimo kemija, biologija in fizika.

Oboje je imelo določen vpliv tudi na slovenske študente na dunajski Filozofski fakulteti. Vsi so namreč obiskovali vsaj kakšno filozofsko, umetnostnozgodovinsko, jezikoslovno in pedagoško predavanje, kar je tedanjim intelektualcem zagotavljalo pregledno poznavanje študijskih smeri, ki so se bistveno razlikovale od posameznikove konkretne znanstvene specializacije. Obenem pa to seveda kaže na značilno funkcionalno usmerjenost študija slovenskih študentov, ki so se večinoma izobraževali za učitelje.

Dunajska filozofija ob koncu stoletja

Najvplivnejši filozof na Filozofski fakulteti dunajske univerze v drugi polovici 19. stoletja je bil nedvomno Franz Clemens Brentano (na Dunaju deloval med 1874 in 1895). Njegova predavanja so poslušali Sigmund Freud, Edmund Husserl, Tomáš Garrigue Masaryk, Alexius Meinong, Christian von Ehrenfels in številni drugi. Na razvoj avstrijske filozofije in še posebej Dunajskega kroga pa je pomembno vplival drugi pomemben filozof tega časa in utemeljitelj filozofije znanosti, Ernst Mach,² ki se je na dunajsko univerzo vrnil leta 1895. Če je Mach danes še razmeroma znano ime, je Friedrich Jodl, ki je na dunajsko univerzo prišel po Brentanovem odhodu, to je leta 1896, in tam poučeval do svoje smrti 1914, manj znan, a izjemno pomemben predhodnik Dunajskega kroga. Nazadnje je po Machovem odhodu s Filozofske fakultete, ki mu je botrovalo njegovo šibko zdravje, njegovo stolico zasedel učenec Jožefa Stefana, fizik in filozof Ludwig Boltzmann (profesor med 1902 in 1906). Do prve svetovne vojne pa so se na Filozofski fakulteti habilitirali med drugimi še »Adolf Stöhr (1886) [...], Emil Reich (1891), Wilhelm Jerusalem (1891), Franz Hillebrand (1892) [...], Christian von Ehrenfels (1888) [...], Alois Höffler (1894) [...] Robert Reininger (1903) [...] Hermann Swoboda (1904), Heinrich Gomperz (1905)« in »Oskar Ewald

2 Alfred Rhaeticus Wieser: *Die Geschichte des Faches Philosophie an der Universität Wien*. Dissertation. Wien: Dekanat der Philosophischen Fakultät Wien, 1950, str. 14. Mach je tudi pomemben fizik, po katerem se danes imenuje enota, s katero označujemo nadzvočne hitrosti. Obenem velja za očeta Gestalt psihologije in odkritelja nevronske inhibicije. Prim. Paul Pojman: Ernst Mach. V: Edward N. Zalta (ur.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2009. Splet.

(1909)«³, če naštejemo zgolj nekatere, ki so poučevali kasnejše slovenske doktorje filozofije.

Ta imena uokvirjajo najvažnejši smeri razvoja in vpliva dunajske filozofije v drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja, ki utemeljujeta fenomenologijo in analitično filozofijo Dunajskega kroga. A kljub raznolikosti poti razumevanja človeške duševnosti, jezika in zavesti, ki sta značilni za fenomenologijo in Dunajski krog oz. analitično filozofijo nasploh, je intelektualno izhodišče obojega pravzaprav zelo podobno. Tako Brentano kot tudi Jodl, Mach in Boltzmann nasprotujejo metafizičnim razlagam človeške duševnosti in fizikalnega sveta, še posebej nemškemu idealizmu, intelektualno pa črpajo iz angleškega in francoskega empirizma – David Hume, August Comte –, medtem ko je med njihove prostorsko oddaljene intelektualne sopotnike (in učitelje) mogoče prištevati očeta sodobne psihologije Wilhelma Wundta in Williama Jamesa.⁴

Prva in z vidika slovenskih doktorjev filozofije z začetka 20. stoletja morda najvažnejša značilnost dunajske filozofije v obravnavanem obdobju je uveljavljanje empiričnega znanstvenega raziskovanja človeške duševnosti in s tem razvoj psihologije. Temu niso bili zavezani le začetniki psihologije, ki so svoje početje izrecno dojemali kot znanstveno v empiričnem smislu (Freud, Wundt, Meinong itn.), temveč tudi drugi filozofi, ki danes ne bi veljali za psihologe, recimo Jodl.

Druga značilnost dunajske filozofije na prelomu stoletja, ki s prvo najbrž ni povsem nepovezana, je prisotnost dveh pomembnih imen iz zgodovine fizike in matematike, ki sta obenem poučevala filozofijo, to sta Ernst Mach in Ludwig Boltzmann. Ko je Mach leta 1901 zaradi bolezni zapustil stolico za »zgodovino in teorijo eksaktnih znanosti«,⁵ ga je nadomestil (1903) prav Boltzmann, kar na svoj način simbolizira prevlado Boltzmannove filozofije narave nad Machovo.⁶ Njun

3 Wieser: *Die Geschichte des Faches Philosophie an der Universität Wien*, str. 14–15.

4 Tretji »oče« psihologije, Sigmund Freud, je bil Brentanov študent in je bil v razvoj dunajske filozofije neposredno vpet.

5 Wieser: *Die Geschichte des Faches Philosophie an der Universität Wien*, str. 43.

6 To je prevlada prepričanja o realnem obstoju atomov in molekul (Boltzmann) nad prepričanjem o zgolj »časni« oz. »provizorični« naravi (Mach) teh fizikalnih konceptov. Je pa seveda Machov »fenomenalizem« – prepričanje, da so zares resnične le človeške zaznave – v 20. stoletju doživel pomemben razmah z razvojem fenomenologije, Gestalt psihologije in psihološkega konstruktivizma, vendar v smereh, ki jih Mach ni mogel povsem anticipirati. Zaradi tega spora in zaradi samomora v letu 1906 je Boltzmann v zgodovini znanosti veljal za nesprejeto, nesrečno figuro, dejansko pa je bil zelo znan in spoštovan teoretični fizik, ki so mu profesuro ponujale tudi najboljše univerze (Prim. *David Lindley: Boltzmann's Atom: The Great Debate That Launched a Revolution in Physics*. New York: The Free Press, 2001; Pojman: Ernst Mach. Splet.).

spor je znan in ga na tem mestu ne obnavljam, je pa treba opozoriti na to, da je bila pozornost filozofske znanosti na Dunaju ob koncu stoletja močno osredotočena tudi na vprašanje realnosti določenih fizikalnih in tudi psiholoških pojavov – spor, v katerem so vsaj glede vpliva na razvoj znanosti v 20. stoletju zmagali »realisti«.

Druga polovica 19. stoletja je bila tudi sicer »sumničava do mikrofizikalnih razlag makrofizikalnih pojavov«,⁷ kar je po drugi strani mogoče primerjati z razmerjem med zavestjo in nezavednim, ki ga v istem obdobju opiše Freud. Empirizem, ki je v delu vseh omenjenih filozofov/fizikov/psihologov pogosto prešel v pozitivizem, je v nasprotju z romantičnim filozofskim idealizmom zahteval empirično razlago vsakršnih fizikalnih in psiholoških dejstev. Zato nazadnje ni presenetljivo, da procesov iskanja teh skritih dejavnikov ni bilo mogoče ustaviti in da se je prav v tem času formirala psihologija kot znanost o človeški duševnosti.

Tretja značilnost razvoja filozofije ob koncu stoletja je torej diverzifikacija področij znanja in raziskovanja, ki po eni strani konvergirajo z ozirom na spoznavna izhodišča, a se glede na metode in področja raziskovanja začnejo razlikovati. Freudu in Wundtu, pa tudi Rostoharju, Machu, Brentanu in Jodlu, je skupna težnja po nasprotovanju metafiziki ter zagovarjanje znanstvenosti raziskovanja fizikalnih in duševnih pojavov. Vendar se že Wundtova in Freudova predstava o tem, kaj pomeni znanstveno preučevanje duševnosti, povsem razlikujeta, še bolj pa Jodlov pozitivizem in fenomenologija, ki se razvije tudi na podlagi Brentanove filozofije. Nazadnje je torej treba potrditi obstoj nenavadno inovatorskega, raziskovalnega in revolucionarnega duha številnih izjemnih posameznikov z različnih področij delovanja, ki so vsak na svoj način korakali dlje od uveljavljenih vzorcev 19. stoletja. Slednje je značilno tudi za precejšnji del slovenskih doktorjev filozofije v tem obdobju, posebej za Mihajla Rostoharja in Alfreda Šerka.

Slovenski študentje

Med letoma 1872 in 1918 je na Filozofski fakulteti Univerze na Dunaju iz filozofije doktoriralo pet slovenskih študentov.⁸ Kronološko in zgodovinsko gledano jih je mogoče razdeliti v dvojice neenakih skupin. Gledano izključno kronološko je prvi doktoriral Janko (Johann) Pajk, in sicer leta 1887, preostali štirje doktorati pa so kasnejši in tvorijo drugo kronološko skupino (Alfred Šerko 1903, Mihajlo

7 Pojman: Ernst Mach. Splet.

8 Podatke o trajanju študija, predmetnikih, štipendijah itn. najdemo v vpisnicah (Nationale) in personalnih mapah (Rigorosenaht) obravnavanih slovenskih študentov filozofije.

Rostohar 1905, Mirko (Gottfried) Božič 1910, Ivan (Johann) Andolšek 1912). K opaznosti razlike med Pajkom in preostalimi študenti najbrž nekaj prispeva še dejstvo, da je Pajk filozofski doktorat dosegel razmeroma pozno, in sicer v drugem delu svoje kariere, in da je umrl, preden so preostali štirje sploh pričeli s študijem (1899).

Obenem lahko obravnavane doktorje filozofije razdelimo v dve skupini tudi po njihovem prispevku k znanosti in družbenem odmevu njihovega delovanja. V skladu s tem kriterijem so zelo znana imena slovenske zgodovine znanosti in kulture gotovo Mihajlo Rostohar, Alfred Šerko in Janko Pajk, medtem ko sta Gottfried Božič in Johann Andolšek danes skoraj povsem neznani osebnosti, ki nista vplivali na razvoj slovenske filozofije.

Pregled njihovega delovanja in znanstvenega ter družbenega vpliva mora biti zato prilagojen gornjim dejstvom, kar po eni strani pomeni, da moramo nekaterim osebnostim posvetiti nekoliko več pozornosti kot drugim. Po drugi strani pa je Pajkovo delovanje treba umestiti v nekoliko drugačen zgodovinski in študijski kontekst kot delovanje preostale štirice. Zato začenjamo s kratko obravnavo Andolškovega in Božičevega dela, nato pa se podrobneje posvetimo predstavitvi Pajkovega delovanja in okoliščin njegovega filozofskega prepričanja, nakar sta posebej izpostavljeni družbeni in akademski vlogi Alfreda Šerka in Mihajla Rostoharja.

O Mirku (Gottfriedu) Božiču in Ivanu (Johannu) Andolšku v uradnih popisih slovenskih filozofov (npr. v obravnavi zgodovine slovenske filozofije Franeta Jermana, analizi razvoja slovenske filozofije Bojana Žalca in pregledu zgodovine slovenske filozofije Valentina Kalana⁹) ne izvemo ničesar. Njuni disertaciji nista bili objavljeni in nista vplivali na razvoj slovenske filozofije v 20. stoletju.

Mirko Božič se je rodil 8. novembra 1884 v Idriji na Kranjskem, gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, kjer je leta 1904 z odliko opravil zrelostni izpit.¹⁰ Med letoma 1904 in 1908 je na dunajski Filozofski fakulteti najprej študiral klasično filologijo, potem pa se je posvetil filozofiji in opravil vse glavne filozofske izpite pri profesorjih Jodlu, Müllnerju in Arnimu. Po promociji na Dunaju je v Gradcu

9 Valentin Kalan: Nagovor ob 90-letnici študija filozofije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. V: *Anthropos* 219–220/3–4 (2010), str. 14–26.

10 Prim. Archiv der Universität Wien (v nadaljevanju UAW), personalna mapa z doktorskimi akti št. 3358 (Rigorosenakt, RA 3358), Curriculum vitae.

študiral še pravo in promoviral leta 1918. Po graški promociji se je zaposlil kot tajnik Zadružne gospodarske banke in ravnatelj Kranjske hranilnice. Kot dijak in študent je bil družbeno aktiven kot urednik glasila katoliško-narodnega dijaštva *Zora* (1906–1908), pozneje pa je bil med soustanovitelji Katoliške lige slovanskih akademikov, med podpredsedniki katere je bil ob ustanovitvi tudi France Stelè.

Božič v svoji disertaciji obravnava problem volje v sodobni filozofiji (*Die Willensfreiheit als psychologisches Problem / Svobodna volja kot psihološki problem*), in sicer z ozirom na Sokratovo filozofijo in s posebnim poudarkom na filozofiji Barucha Spinoze. Referenta disertacije sta bila profesorja Jodl in Müllner, ki sta podpisana tudi pod oceno disertacije o svobodni volji kot psihološkem problemu. Po njuni oceni je delo, ki se ukvarja z razmerjem med determinizmom in svobodno voljo z zgodovinske perspektive – rešitve išče pri Spinozi –, ustrezno, zato »kandidat lahko pristopi k strogima izpitoma«, četudi pripomnita, da bi strožji znanstveni pregled v njem našel »določene pomanjkljivosti«. ¹¹

Božič je bil prejemnik Knafljeve štipendije (1905/06), ki jo je prejemal tudi Johann Andolšek (1911/12). Andolšek je bil rojen 6. decembra 1885 v Sodražici in je tako kot Božič obiskoval gimnazijo v Ljubljani. Prihajal je iz razmeroma revne družine, njegov oče Niklas je bil najemniški delavec (*Tagelöhner*), tekom študija pa ga je pestila še bolezen, o čemer posebej piše v življenjepisu, ki je priložen rigorozu. Andolšek se na tem mestu posebej zahvaljuje profesorjem, ki so mu študijsko in tudi zasebno pomagali, še posebej Laurenzu Müllnerju, pa tudi profesorjem Jodlu, Stöhru, Swobodi, Krebigu, Gomperzu in Reiningeryu. ¹²

Andolškova disertacija nosi naslov *Substanz und Kausalität in der Wundtschen Philosophie* (Substanca in vzročnost v Wundtovi filozofiji). Njeno oceno je po rokopisu sodeč spisal Stöhr, pod njo pa je podpisan tudi Jodl. Referenta kritizirata Andolškov uvod, saj je po njunem mnenju preveč površen in bi ga pri morebitni objavi besedila bilo treba »bodisi temeljito predelati bodisi povsem izpustiti«. ¹³ S tem je povezana tudi njuna kritika slabo definiranih temeljnih uporabljenih pojmov – substanca, vzročnost, subjekt, jaz –, samo eksplikacijo Wundtove filozofije (psihologije) pa ocenita kot dobro in razumljivo. Zato delo nazadnje ocenita kot ustrezno in predlagata, da se Andolšku dovoli pristop k strogima izpitoma. Slednja je opravil 12. in 26. junija 1912 ter promoviral 6. julija tega leta.

11 Prim. UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 2893 (Rigorosenakt, RA 2893), ocena disertacije.

12 Prav tam.

13 Prim. UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 3358 (Rigorosenakt, RA 3358), ocena disertacije.

Ob študiju filozofije na Dunaju je Andolšek študiral še teologijo v Ljubljani, po končanem študiju pa je opravljal duhovniški poklic. Padel je »v prvi svetovni vojni kot župnik 9. inf. divizije«. ¹⁴

Sicer pa je za Andolška in Božiča treba skleniti, da navkljub disertacijama, ki se dotikata tedaj (in deloma še danes) aktualnih filozofskih tem, na razvoj slovenske filozofije nista vplivala, zato ju kasnejši pregledi začetkov slovenske filozofije tudi ne upoštevajo. So pa na slovensko filozofijo in znanost nasploh močno vplivali preostali trije na tem mestu obravnavani doktorji, to so Janko Pajk, Alfred Šerko in Mihajlo Rostohar.

Janko (Johann) Pajk je med slovenskimi doktorji filozofije med letoma 1872 in 1918 poseben zaradi dvojega: študiral je skoraj pet desetletij pred drugimi (1858–1861) in čeprav je doktorat iz filozofije dosegel leta 1887, pripada zgodnejši generaciji študentov. ¹⁵ Drugič pa je poseben, ker je doktorat iz filozofije dosegel pri petdesetih letih, to je že krepko v drugi polovici zanimive in razburljive kariere učitelja, tiskarja, urednika in kulturnega delavca ter literarnega kritika. Zato je večino svojega vpliva na tedanjo slovensko kulturno življenje imel še preden je doktoriral in lahko trdimo, da doktorat iz filozofije na Pajkovo prepoznavnost in vpliv ni bistveno učinkoval.

Čeprav Pajkovo ime danes ni splošno znano, vsaj ne tako kot imena nekaterih njegovih sodobnikov in včasih tudi filozofskih ter literarno-kritičskih nasprotnikov, recimo Josipa Stritarja, Frana Levca, Frana Levstika in Josipa Jurčiča, in je svoje življenjsko prizadevanje tudi sam označil za neuspešno, ¹⁶ mu Frane Jerman v svojem očrtu slovenske filozofije nameni »posebno častno mesto«. ¹⁷ Jerman izpostavlja Pajkovo prepirljivo in brezkompromisno naravo, ¹⁸ ki ga je sicer vodila v številne spore, iz katerih je praviloma izšel kot poraženec. ¹⁹ Kritike s strani Frana

14 Peter Vodopivec: *Luka Knafelj in štipendisti njegove ustanove*. Ljubljana: Knjižnica »Kronike«, 1971, str. 102.

15 Dober pokazatelj tega je dejstvo, da se je zavzemal za uvajanje srbohrvaščine kot znanstvenega jezika Slovencev, kar v skladu s Koblarjevo in Jermanovo oceno spominja na »zakasneli ilirizem« (Prim. Frane Jerman: *Slovenska modroslovna pamet*. Ljubljana: Prešernova družba, 1987, str. 79).

16 Jerman in Koblar povzemata Pajkov nagrobni zapis, ki si ga je bil sestavil sam, in se glasi: *Zaman v življenju iskal sem miru. / Daj, mati Zemlja, da ga najdem tu*.

17 Frane Jerman: *Slovenska modroslovna pamet*, str. 78.

18 Jerman omenja tudi »k diktatorstvu nagnjen značaj« (Jerman: *Slovenska modroslovna pamet*, str. 79).

19 Jerman: *Slovenska modroslovna pamet*, str. 79; Koblar: Pajk, Janko (1837–1899). V: *Slovenska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Splet; Francišek Lampe: Dr. Janko Pajk. V: *Dom in svet*, let. 12 (1899), št. 23, str. 708.

Levca v *Pravdi o slovenskem šestomeru: Odgovor mariborskemu šestomerniku Janku Pajku* so res bile tudi osebne, predvsem pa porazne. Levec na primer piše: »Ako bi mariborski Janko nosil razuma v glavi, bi bil te svoje pekopícnene šestomere ali zagovarjal ali o njih molčal«²⁰ in dalje:

Ta možiček vedno in vedno trkajoč ob možno, v katerej hrani »muli-erculam facultates«, ki jih je zalezal, kakor slepa kura zrno, zadnja leta v slovenskem slovstvu, sam v svoj dúševni nič do blazenstva zaljubljen ter poln teščega napuha, svoj žabji golt neizmerno široko odpira v hripavo kreketánje.²¹

A Levčeve ostre besede bi ostale brez pomena, ko bi ne bile vsaj deloma v svojem jedru resnične. V tem sporu je Pajk, kakor pričajo Levčevi dokazi (zlasti na straneh 16–20, 22–26) ter Jermanova in Koblarjeva ocena, »pokazal slab pesniški posluh [...] pomanjkanje estetskega čuta in oster temperament pa sta ga zavedla, da je nad vse hvalil A. Kodra [...] in spise svoje Pavline prišteval med genialna dela«.²²

Po letu 1870 se je Pajk začel zavzemati za rabo slovenščine na vseh ravneh družbenega življenja. V *Troje listov o slovenskih zadevah* o Nemcih in Slovencih piše takole:

Mi priznavamo, ka smo se od Nemcev mnogo koristnega in potrebnega naučili. Bavé se z jih bogato literaturo smo bogatili svojo [...] Šče dnešnji den se naša učeča se mladina pomočjo nemškega jezika podučuje [...] dokler nijmamo svojih dobrih učnih sredstev [...] s tem pa ne moremo potolažiti svojega srca, da nam nij dano v svojej milej materinščini v vsem potrebnem obrezovati se.²³

Glede na to je toliko bolj zanimivo, da je svoja filozofska besedila skoraj v celoti pisal v nemščini,²⁴ zaradi česar je bil njegov vpliv na slovensko filozofijo omejen.²⁵ Pajk je filozofijo študiral le dva semestra leta 1878 v Gradcu,²⁶ vendar je bil

20 Fran Levec: *Pravda o slovenskem šestomeru*. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1878, str. 6.

21 Prav tam, str. 8–9.

22 Koblar: Pajk, Janko (1837–1899). Splet.

23 Janko Pajk: *Izbrani spisi: Politični, narodno-gospodarstveni, naučni spisi*. Maribor: Fr. Skaza in tovariši, 1872, str. 11.

24 »Njegovo veliko izobrazbo je podpiralo tudi znanje jezikov; kot visokošolec se je bil priučil srbohr. in ruščini, v poznejših letih tudi češčini, gladko je znal francoščino in italijanščino in bral tudi angleško« (Koblar: Pajk, Janko (1837–1899). Splet.)

25 Jerman: *Slovenska modroslovna pamet*, str. 80–81; SBL.

26 Študiral je pri herbartovcu Aloisu Riehlu. Riehl je bil po mnenju Fredericka Beiserja obenem »realist«, »novokantovec« in »pozitivist« – nazor, ki ga Otto Pfliegerer imenuje »pluralistični realizem« (Otto Pfliegerer: *The Philosophy of Religion on the Basis of Its History*. London: Williams and Norgate, 1887, str. 298).

filozofsko dobro razgledan. Jerman, ki Pajkovo disertacijo postavi v širši kontekst filozofije 19. stoletja, pravi, da

poskuša [Pajk] odkriti motive in notranja gibalna posnemanja [...] ima psihologijo za temeljno filozofsko disciplino [...] Narava je [...] temeljni način bivanja sveta [...] Če hočemo torej spoznati zakone, po katerih deluje človek, je treba spoznati samo naravo [...] S tega vidika je mogoče oceniti Pajkovo filozofijo kot svojevrstni monizem, ki spinozistično izenačuje naravo z bitjo vsega, kar je.²⁷

Jermanova ocena je bržkone ustrezna, saj Pajk v zaključku svoje disertacije z naslovom *Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen* (K teoriji človeških načinov posnemanja), ki je leta 1887 izšla kot priloga letnega poročila nemške gimnazije v Brnu, eksplicitno trdi, da tudi »estetski, religiozni in nagonso-volitivni motivi« za posnemanje izvirajo iz »filetičnega« (naravnega) nagona.²⁸

Dean Komel Pajkovo razpravo *Doneski k filozofične terminologiji*, ki je izšla leta 1881 – to je neposredno po Pajkovem kratkotrajnem študiju v Gradcu –, označi za »najpomembnejši dokument začetka sistematičnega razvijanja slovenske filozofske terminologije v devetnajstem stoletju«,²⁹ pri čemer je Pajkova razprava dopolnilo k leto prej izdani Cigaletovi razpravi, na katero se Pajk že v prvem stavku *Doneskov* tudi navezuje.³⁰ Med naštevanjem izhodišč Pajk med drugim pravi, da so znanstveni izrazi, ki jih definira, »kolikor je mogoče, domači, tj. pravi slovenski, ne izposojeni, če tudi iz slovanskih narečij«. ³¹ Ta trditev kaže, da je »zakasneli ilirizem«³² res opustil in da se je zavzemal za znanstveno rabo slovenščine, je pa očitno tudi, da vsaj po Pajkovem mnenju slovenska filozofska terminologija v osemdesetih letih 19. stoletja še ni dovolj razvita, da bi bilo znanstveno filozofsko delo tudi zares mogoče.

27 Jerman: *Slovenska modroslovna pamet*, str. 81.

28 Janko Pajk, 1887: *Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen*. Brünn: Separatdruck aus dem Jahresbericht des zweiten deutschen Gymnasiums in Brünn, 1887.

29 Dean Komel: Začetki slovenske filozofske terminologije. V: *Diagrami bivanja*. Ljubljana: FDV, 1998, str. 91–103; Janko Pajk: Doneski k filozofične terminologiji. V: Dean Komel (ur.): *Phänomene* let. X (2001), št. 37–38, str. 227.

30 Jerman: *Slovenska modroslovna pamet*, str. 80; Janko Pajk: Doneski k filozofične terminologiji, str. 213.

31 Pajk: Doneski k filozofične terminologiji, str. 213.

32 Zanimivo je, da se je podobna razprava o razmerju med slovenskim, hrvaškim in srbskim jezikom (in kulturo nasploh) razvnela kmalu po Pajkovi smrti, v njej pa je sodeloval tudi Mihajlo Rostohar, in sicer zavzemajoč se za ohranjanje avtonomnosti slovenskega jezika in kulture.

Mihajlo Rostohar je med obravnavanimi filozofi na Slovenskem danes najbrž najbolj znano ime, in sicer kot soustanovitelj ljubljanske univerze³³ in kot ustanovitelj slovenske empirične psihologije,³⁴ njegovo znanstveno prizadevanje pa je mogoče neposredno povezati tudi s Pajkovim, še posebej z ozirom na ustvarjanje slovenske filozofsko-znanstvene terminologije. Rostohar je na Dunaju študiral med letoma 1901 in 1903, nakar se je prepisal na graško univerzo, kjer je tedaj predaval Alexius Meinong. Na dunajski univerzi je promoviral leta 1905, in sicer z disertacijo z naslovom *Über Hypothesen und ihre erkenntnistheoretische Bedeutung* (O hipotezah in njihovem spoznavnoteoretskem pomenu). Po enoletnem službovanju (kot gimnazijski suplent) v Beljaku se je (na Jodlovo pobudo³⁵) odločil zasledovati akademsko kariero v Pragi, nato pa v Brnu in v Ljubljani,³⁶ kjer je predaval »občo, razvojno, socialno psihologijo in psihologijo defektnih.«³⁷

Rostoharjevo narodnostno-politično delo in njegovo prizadevanje za ustanovitev ljubljanske univerze³⁸ sta dobro znani in že dodobra obdelani temi. Zato ta pomembna vidika Rostoharjeve biografije na tem mestu le posredno omenjam, in sicer zlasti v navezavi z njegovimi znanstvenimi prizadevanji, več pozornosti pa posvečam njegovemu znanstvenemu delu in študiju v kontekstu slovenske filozofije do leta 1918.

Anton Trstenjak ugotavlja četrto pomembnih vplivov na Rostoharjevo filozofsko-psihološko znanstvenoraziskovalno delo, in sicer:

-
- 33 Med soustanovitelje Univerze v Ljubljani ga lahko prištevamo, ker se je zanjo javno zavzemal vsaj že od leta 1907, bil je tudi sklicatelj sestanka za ustanovitev ljubljanske univerze 13. 11. 1918, »za bodočo univerzo je sestavil poslovnik, posebno spomenico, statut in predloge za nastavitev kadrov, vendar ga med novoimenovanimi profesorji ni bilo« (Prim. Alojz Cindrič: Snovanje in ustvarjanje pogojev za ustanovitev univerze v Ljubljani leta 1919. V: *1918–1941*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2011, str. 100).
- 34 »Na njegov predlog so ustanovili Oddelek za psihologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, ki ga je vodil do leta 1960« (Cindrič: Snovanje in ustvarjanje pogojev za ustanovitev univerze v Ljubljani leta 1919, str.100; Prim. še: Vid Pečjak: Rostohar, Trstenjak, Bujas – Trije stebri slovenske psihologije. *Anthropos*, let. 38 (2006), št. 3–4, str. 51–62, tu str. 52).
- 35 Anton Trstenjak: Rostohar, Mihajlo (1878–1966). V: *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Splet.
- 36 Bil je izbran za docenta na zagrebški univerzi, a mesta zaradi nastopa prve svetovne vojne ni nikdar zasedel.
- 37 Vid Pečjak: Rostohar, Trstenjak, Bujas – Trije stebri slovenske psihologije, str. 52.
- 38 Cindrič navaja izjavo, ki jo je bil Rostohar, ki je kot rezervni oficir sodeloval v prvi svetovni vojni, izrekel 29. 10. 1918 med govorom z balkona deželnega dvorca, kjer je danes sedež ljubljanske univerze: »Mi, vojniki, odrekamo pokorščino Avstriji in prisegamo zvestobo svoji novi državi Jugoslaviji!« (Cindrič: Snovanje in ustvarjanje pogojev za ustanovitev univerze v Ljubljani leta 1919, str. 100).

Brentano (po Meinongu) s pojmom psihologije kot deskriptivne vede, Wundt z eksperimentalno prirodoslovno metodo, Krueger s pojmom psihične strukture, ki jo R., v razliko z lipsko šolo, pojmuje zgolj kot fenomenalno danost, ter Dilthey s svojimi spisi.³⁹

Že njegov doktorat izkazuje te vplive, saj navaja *Sistem deduktivne in induktivne logike* Johna St. Milla, *Logiko* Wilhelma Wundta, pa tudi *Der Wille zum Glauben* (Volja do verovanja) Williama Jamesa, delo *Wissenschaft und Hypothese* (Hipoteza in znanost) Henrija Poincareja, *Zur Lehre von der Hypothesenbildung* (K nauku o oblikovanju hipotez) Franza Hillebranda, *Lehrbuch der Physik* (Učbenik fizike) Müllera-Pouilleta, *System der Logik* (Sistem logike) Jakoba Friedricha Fliesa, več Meinongovih del in Machovo *Mehaniko* ter uvodoma Platona in Aristotela. Sicer pa njegova doktorska disertacija, ki je posvečena historični analizi pojma »hipoteza« in obravnavi pomena hipotez za znanstveno spoznanje, obsega 42 tipkanih strani in metodološko že kaže k mnogo obsežnejšemu *Uvodu v znanstveno mišljenje* (1909). Z vsebinskega vidika pa njegovo doktorsko delo, kot ocenita tudi referenta Jodl in Müllner, »še ni primerno za natis«, saj »ravno še izpolnjuje zakonske zahteve«. Referenta sta kritična predvsem do Rostoharjeve lastne opredelitve hipotez in njihove spoznavne vloge, pohvalita pa njegov pregled nad problematiko, poskus odmika od »meinongovskega nauka o sodbah« in »trud, da bi se dokopal do samostojne predstave«⁴⁰ o predmetu preučevanja.

Spoznavnoteoretsko so njegova izhodišča torej dvovrstna: izrecno se naslanja na tradicijo angleškega empirizma in tudi na področju raziskovanja človeške duševnosti uveljavlja empirične metode po vzoru Wilhelma Wundta, medtem ko duševnosti ne razume v skladu s Krügerjevim mišljenjem »kot na mnogotere načine izkustveno [...] dejstvo«,⁴¹ ampak kot »fenomenalno danost«. »Za našo temo je pomembno predvsem dejstvo, da je študiral filozofijo v Gradcu pri Alexiusu Meinongu – enako kot France Veber, vendar po vsem videzu sodeč ni povsem delil prepričanja v moč in prepričevalnost predmetnostne teorije.«⁴²

39 Trstenjak: Rostohar, Mihajlo (1878–1966). Splet.

40 Prim. UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 2119 (Rigorosenakt, RA 2119), ocena disertacije. Transkripcija ocene in njen prevod sta dostopna tudi V: Borut Brezar: *Mihajlo Rostohar in ljubljanska univerza*. Diplomsko delo. Filozofska Fakulteta UL, 2014, str. 87.

41 Stolberg-Wernigerode, Otto: *Neue deutsche Biographie*. Bd.: 13. Berlin, 1982. Splet.

42 Jerman 1996, navedeno po Pečjak: Rostohar, Trstenjak, Bujas – Trije stebri slovenske psihologije, str. 52. Meinongova predmetnostna teorija razlikuje med eksistenco in bitjo predmetov, na katere so lahko naperjene naše misli tudi, če ti ne obstajajo.

Vid Pečjak našteva številna področja Rostoharjevega delovanja, saj je »eksperimentalno preučeval sinestezijo, reprodukcijo barv, razvoj predstav in domišljije, nastanek in razvoj pojmov, otroško igro in metode začetnega branja«, Rostoharja pa označi kot pionirja, ki se je »novih psiholoških problemov [...] lotil [...] z novimi paradigmatškimi idejami. Uradna znanost jih je odkrila desetletja pozneje«. ⁴³ Pečjak, Rostoharjev študent in asistent ter kasneje dolgoletni profesor na Oddelku za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, izpostavlja tri glavna področja Rostoharjevega delovanja: preučevanje jezika in »njegovega odnosa do mišljenja«, razvojno psihologijo in politično psihologijo. ⁴⁴

Za oceno Rostoharjevega dela in tudi njegovega mesta med začetniki slovenske akademske in znanstvene psihologije (Pečjak mednje prišteva še Antona Trstenjaka in Zorana Bujasa) ter v kontekstu psihologije v začetku 20. stoletja je zanimiv sestavek iz Bujasovega pisma Pečjaku, kjer komentira Pečjakovo razpravo *Razvoj psihologije v Jugoslaviji*, in pravi:

Na str. 27 govorite, da se naši psihologi nagibajo k eni ali drugi šoli svetovne psihologije, kot so npr. behaviorizem, psihoanaliza ali humanistična psihologija... S tem se nikakor ne morem strinjati. Morda je ravno zato, ker se je naša psihologija razvijala v nasprotju s filozofsko psihologijo, v pristopu ohranila svojo edinstveno empirično orientacijo, na katero niso vplivale razne šole v ožjem pomenu. Na našo psihologijo, ki se ukvarja z raziskavami, je vpliv npr. psihoanalize nepomemben, kar velja tudi za ortodoksni behaviorizem. ⁴⁵

Trdnost empirične metode Rostohar že v doktorski disertaciji z naslovom *Über Hypothesen und ihre erkenntnistheoretische Bedeutung* nadgradi s historično analizo načinov zastavljanja znanstvenih hipotez, še posebej pomembna pa je njegova prva knjiga (napisana v slovenskem jeziku), to je *Uvod v znanstveno mišljenje*.

Slednja ima povsem konkreten cilj, ki je na moč podoben cilju Pajkovih *Doneskov*, h kateremu kaže tale navedba iz predgovora: »menim, da moremo že enkrat začeti misliti samostojno brez nemških terminov«. ⁴⁶ Po eni strani mu gre za to, da ustvari

43 Pečjak: Rostohar, Trstenjak, Bujas – Trije stebri slovenske psihologije, str. 52.

44 Prav tam, str. 53.

45 Bujas v Pečjak: Rostohar, Trstenjak, Bujas – Trije stebri slovenske psihologije, str. 58.

46 Mihajlo Rostohar: *Uvod v znanstveno mišljenje*. Praga: Znanstvena knjižnica Omladine v Ljubljani, 1909. VI. Obenem je konkretni povod za nastanek *Uvoda*, ki ga omenja Rostohar, povabilo slovenskih učiteljev, ki so se zavzemali za uvedbo slovenskih šolskih knjig, da naj spiše »logiko za srednje šole« (Rostohar: *Uvod v znanstveno mišljenje*. II).

pojmovni aparat, s katerim bo lahko slovenska znanost (filozofija) napredovala, po drugi strani pa je njegov cilj tudi epistemološki, saj v četrtem delu *Uvoda* eksplicira metode znanstvenega raziskovanja, in sicer »empirične metode«, »racionalne metode«, »hipotetično metodo«, »kritično tradicionalne metode« in »metodo literarnega izsledovanja«. ⁴⁷

Izsledke svojega doktorata je vključil v poglavja o hipotetični metodi, posebej v podpoglavje *O bistvu hipoteze in njeni znanstveni vrednosti*. Prav tako v *Uvodu* navaja skoraj vsa besedila, ki jih je že v doktorski disertaciji – posebej izstopa le, da v *Uvodu* mnogo manj navaja Meinonga, kar je verjetno posledica Rostoharjevega teoretskega odmika od svojega učitelja. Za Rostoharja resničnost hipoteze ni bistvena – ponazorijo jo z Newtonovo hipotezo o gravitaciji kot sili –, bistveno je, da si z njo »moremo prav dobro razlagati celo vrsto fenomenov«. ⁴⁸ Čeprav Rostohar poudarja pomen eksperimenta in eksperimentalnih metod, ⁴⁹ drugih ne izključuje iz znanstvenega raziskovanja in tudi za eksperimente posebej poudarja, da je tudi pri njih ključna generalizacija, ki je v skladu z njegovim pričanjem zmeraj tudi hipoteza. ⁵⁰

Alfred Šerko (1879–1938) po družbenem in znanstvenem odmevu za Rostoharjem nič ne zaostaja, le da svojih glavnih znanstvenih dognanj ni ustvaril na področju filozofije (oz. psihologije), temveč v medicini. Oboje je študiral na Dunaju, in sicer filozofijo (1899–1903) in medicino (1902–1909). ⁵¹ Iz filozofije je promoviral

47 Rostohar: *Uvod v znanstveno misljenje*, str. 185, 226, 229, 245, 262.

48 Prav tam, str. 236.

49 Ob t. i. »fizičnem eksperimentu« upošteva tudi »miselni eksperiment« ali »preudarjanje« (prav tam, str. 200).

50 Prav tam, str. 239.

51 Zapis v SBL (in tudi v *Österreichisches Biographisches Lexikon – ÖBL*) sicer navaja, da je filozofijo na Dunaju študiral med letoma 1897 in 1903, vendar Šerkov lastnoročno spisan življenjepis, priložen rigorozu, navaja drugačne in natančnejše podatke. Leta 1897 se je bil namreč najprej vpisal na medicinsko fakulteto graške univerze, kjer je študiral le dva semestra, nakar se je »nameraval« prepisati na dunajsko medicinsko fakulteto. Vendar je tekom drugega leta študija v Gradcu zbolel in ker se je med študijem medicine začel intenzivno ukvarjati z branjem filozofskih del (kot prvo filozofsko besedilo, ki mu je prišlo v roke, navaja *Parerga und Paralipomena* Arthurja Schopenhauerja), se je po ozdravitvi prepisal najprej na dunajsko medicinsko in nato leta 1899 na filozofsko fakulteto. Tudi zapis v *Nationale* (vpisnici) dunajske medicinske fakultete za zimski semester 1898/99 pod rubriko *Anführung der Grundlage, auf welcher der Studierende die Immatriculation oder Inscription ausspricht* (Navedba pogojev, na podlagi katerih se študirajoči vpiše) kaže, da se je bil na dunajsko medicino vpisal neposredno v tretji semester, in sicer na podlagi *Index und Abgangszeugnis der Universität zu Graz* (Indeks in zaključno spričevalo Univerze v Gradcu). Vpisnica v prvi semester filozofije pa nosi datacijo zimskega semestra 1899/1900. Prim. UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1552 (Rigorosenakt, RA 1552), Curriculum vitae; UAW, Nationale, Alfred Šerko; Sonja Gorenc: Šerko, Alfred starejši (1879–1939). V: *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Splet.

z disertacijo *Der Begriff des Wesens bei Spinoza* (Pojem bistva pri Spinozi). Sonja Gorenc kot dvoje temeljnih vplivov na Šerkovo študijsko in znanstveno zanimanje izpostavlja Richarda Kraffta-Ebinga⁵² in Sigmunda Freuda.

Šerko je torej deloval zlasti kot zdravnik psihiater in profesor – utemeljitelj slovenske nevrologije⁵³ in pisec prvih učbenikov iz anatomije (1924) in fiziologije (1925) živčevja⁵⁴ – bil pa je tudi družbenopolitično angažiran, in sicer za ustanovitev Univerze v Ljubljani in ljubljanske medicinske fakultete, v širšem kulturnem kontekstu pa je poznan kot velik nasprotnik freudovske psihoanalize, ki ji je po nekaterih ocenah tudi vztrajno preprečeval institucionalizacijo v letih njenega največjega razmaha.⁵⁵

Bogomir Magajna v Šerkovem nekrologu poudarja njegovo zanimanje za psihiatrijo že v času študija filozofije, ko je »poslušal predavanja slovitega psihiatra Krafft-Ebinga in psihoanalitika Sigmunda Freuda«. ⁵⁶ Šerko je iz medicine promoviral leta 1909 in takoj zatem »odšel na psihiatrično kliniko znamenitega prof. Kraepelina v Monakovo [...] posebno se je Šerko tedaj zanimal za paranoidne psihoze [...] Spomladi leta 1914 je zapustil Dunaj in se preselil v Trst, kjer je odprl privatno prakso kot nevrolog–psihiater.« ⁵⁷ Šerko je bil med prvo svetovno vojno mobiliziran, in sicer »na nemško–poljsko mejo v Šlezijo k topniškemu polku«, ⁵⁸ pozneje pa je bil premeščen v Karpate in nazadnje v Graško garnizijsko bolnišnico. Po vojni se je poskušal habilitirati na Dunaju, kjer pa je bil »kot Slovec zavrjen«, zato se je habilitiral v Pragi, nakar je bil konec leta 1919 imenovan za rednega profesorja nevrologije⁵⁹ na pravkar ustanovljeni ljubljanski univerzi.

52 Sonja Gorenc: Šerko, Alfred starejši (1879–1938). V: *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Splet.

Krafft-Ebingovo temeljno delo *Psychopathia Sexualis: Eine Klinisch–Forensische Studie* analizira več kot dvesto primerov človekovega spolnega obnašanja, med drugim popularizira pojma sadizem in mazohizem in je eno od prvih znanstvenih besedil, ki se ukvarja s homoseksualnostjo in biseksualnostjo. Šerko je njegova predavanja poslušal že kot študent filozofije, in sicer *Allgemeine Psychiatrie* (splošna psihiatrija) v zimskem semestru 1901/02.

53 Zvonka Zupanič Slavec: Razvoj nevrologije. V: *ISIS* 2 (2015), str. 11. Splet.

54 Mateja Legan et al. (ur.): *Slovenski medicinski slovar*. Univerza v Ljubljani: Medicinska fakulteta. Splet.

55 Jaša Drnovšek: Slovenci proti Freudu: ko pacient ve, v čem uživa psihoanalitik. V: *Finance*. 7. 6. 2001. Splet.

56 Iz Šerkovih vpisnic na dunajski Filozofski in Medicinski fakulteti je razvidno, da je poslušal Richarda Krafft-Ebinga (1901/02), Orta Pölza (1904/05, 1905/06) in Josepha Adolfa Hirschla (1905).

57 Magajna, Bogomir: Profesor dr. Alfred Šerko. V: *Kronika slovenskih mest*, let. 5 (1938), št. 1, str. 48–49. Splet.

58 Prav tam.

59 Prav tam.

Friedrich Jodl v svoji oceni Šerkove disertacije z naslovom *Der Begriff des Wesens bei Spinoza* (Pojem bistva pri Spinozi) posebej poudari njen analitični del, to je eksplikacijo Spinozovega panteizma, medtem ko Šerkovo lastno filozofsko pozicijo označi kot solipsistično.⁶⁰ Šerko se v svoji razpravi o Spinozi res povsem osredotoča na obravnavo končnosti (človekove smrtnosti), in sicer v luči problematičnosti vzročno posledične zveze med »končnostjo« človeka in »neskončnostjo« ali »večnostjo« boga. Šerko problem razreši takole: »In Spinoza nedvoumno pravi, da se duša večno ohranja glede na velikost primerne spoznanja, to pomeni, da postaja večna skozi takšno spoznanje.«⁶¹ Gre torej za doseganje nesmrtnosti skozi spoznanje, to je skozi individualni napor posameznika oz. posameznega duha (duše), ki spoznava svoje »telo in druge reči.«⁶² Šerko se nazadnje v sklepu svoje disertacije čudi, »kako da smo ljudje podlegli skušnjavi dokazovanja Biti; takšno podjetje je pravzaprav le absurden poskus potegniti se iz močvirja za lasten ovratnik«,⁶³ saj je zanj ustvarjanje (*creiren*) isto kot biti. Bit torej nima vzroka, temveč »je«, kar za Šerka pomeni, da bistva reči iz Boga »sledijo«, ne pa da jih Bog »povzroči.«⁶⁴ To pa je najbrž sklep, ki za pozitivista in ateista Jodla ni bil sprejemljiv.

Po drugi strani pa pomeni opis Šerkovega razumevanja Spinoze in njegovega panteizma – ki se dejansko izteče v nekakšen solipsizem, kakor pravi Jodl, predvsem pa v poudarjanje samospoznanja (spoznanja lastnega telesa) – dober vpogled v intelektualne in idejne temelje Šerkovega zanimanja za človekove možgane in njihovo delovanje ter s tem povezano psihopatologijo in psihiatrijo. Šerkov glavni znanstveni doprinos na medicinskem področju so bile raziskave vpliva alkaloida meskalina. Slednje je preučeval na sebi in se s tem »najbolj približal psihič. stanju shizofrenikov.«⁶⁵ Njegovo najpomembnejše delo *Im Mescalindrausch* (V opoju meskalina) je »še danes veljavna osnova za študij o psihopatol. stanjih (Šerka je citiral celo K. Jaspers v znameniti knjigi *Allgemeine Psychopathologie*)«. ⁶⁶

V ospredje svojega zanimanja je Šerko torej postavljal človeka kot takega, kot psihofizično celoto. »Njegove psihiatrične in nevrološke razprave so visoke znanstvene kvalitete in kažejo učenjaka, ki ni poznal samo obširne literature, ampak je imel

60 Prim. UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1552 (Rigorosenaht, RA 1552), ocena disertacije.

61 UBW, sig. D-13562: *Der Begriff des Wesens bei Spinoza* (Šerko, Alfred), str. 49.

62 Prav tam, str. 49.

63 Prav tam, str. 50.

64 Prav tam.

65 Sonja Gorenc: Šerko, Alfred starejši (1879–1938). Splet.

66 Prav tam.

tudi visoko znanstveno invencijo.«⁶⁷ Čeprav je poznal Freuda, velja poudariti, da je psihoanalizo kot terapevtski postopek odklanjal (zlasti v delu *O psihoanalizi*) in se v skladu z doktrino svojega dunajskega predstojnika, nobelovca Juliusa Wagner-Jauregga,⁶⁸ zavzemal za bodisi kemično bodisi fiziološko zdravljenje psiholoških motenj. S tem je povezan Šerkov odnos so Slavka Gruma, saj je bil Grum kot zdravnik privrženec psihoanalize.⁶⁹

Magajna sicer omenja Šerkovo vsesplošno kulturno in umetnostno razgledanost, saj je bil prebral »skoraj vsako domače leposlovno delo«,⁷⁰ je pa zanimivo, da je bil Šerkov literarni okus, vsaj sodeč po njegovem odnosu do Gruma in tudi Antona Podbevška, precej tradicionalističen. Podbevška je imel »celo za duševnega bolnika, podobne pesmi naj bi pisali tudi njegovi pacienti«. ⁷¹ Vpliv Šerkove osebnosti in dela je torej, četudi je deloval kot zdravnik in pedagog, zdaleč presegel študentske in medicinske okvirje in se v strukturi organiziranosti nevrološke klinike, razvoju slovenske nevrologije in psihologije ter psihoanalize, pa tudi v zgodovini slovenske literarne vede tako ali drugače pozna še danes.

Seznam virov in literature

Arhivski viri

Arhiv SBL – Arhiv Slovenskega biografskega leksikona (ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino):

Mapa Mihajlo Rostohar.

Mapa Alfred Šerko.

Mapa Janko Pajk.

Mapa Božič Mirko.

67 Bogomir Magajna: Profesor dr. Alfred Šerko, str. 49.

68 Z Wagner-Jaureggom je Šerko delal na Dunaju leta 1913, »kjer je bil po nekaj mesecih imenovan za kliničnega asistenta in prevzel vodstvo nevrološkega oddelka« (Bogomir Magajna: Profesor dr. Alfred Šerko, str. 48). Wagner-Jauregg je bil znameniti avstrijski psihiater. Leta 1927 je prejel Nobelovo nagrado iz medicine, v letih pred smrtjo pa se je navduševal nad nemškimi nacionalizmom, postal antisemit in simpatiziral z nacizmom. Med drugim se je zavzemal za sterilizacijo duševnih bolnikov in kriminalcev ter bil zagovornik evgenike.

69 O Grumovem dojetanju Freuda glej Lado Kralj: Od Preglja do Gruma. V: *Slavistična revija*, let. 47 (1999), št. 1, str. 18; Lado Kralj: *Slavko Grum: Zbrano delo 2*. Ljubljana: DZS, 1976, str. 228–229. Šerko je bil tri mesece Grumov predstojnik v Bolnici za duševne bolezni (11. 4.–1. 6. 1928); prim. Lado Kralj: *Slavko Grum: Zbrano delo 1*. Ljubljana: DZS, 1976, str. 495).

70 Bogomir Magajna: Profesor dr. Alfred Šerko, str. 49.

71 Marjan Dolgan, Jerneja Fridl, Manca Volk: *Literarni atlas Ljubljane*. Ljubljana: Založba ZRC, 2014, str. 156.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka:

sig. DS-58453: Pajk, Janko: *Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen*. Brünn: Separatdruck aus dem Jahresbericht des zweiten deutschen Gymnasiums in Brünn, 1887.

UAW – Archiv der Universität Wien (Arhiv Univerze na Dunaju):

Öffentliche Vorlesungen an der k. k. Universität zu Wien. Wien: K. u. k. Hof- und Universitätsbuchdruckerei, 1859–1918.

Nationale (vpisnice): Andolšek, Johann; Božič, Gottfried; Pajk, Johann; Rostohar, Michael; Šerko, Alfred.

Rigorosenakt (personalne mape z doktorskimi akti): št. 469 (RA 469: Johann Pajk), št. 1552 (RA 1552: Alfred Šerko), št. 2119 (RA 2119: Michael Rostohar), št. 2893 (RA 2893: Gottfried Božič), št. 3358 (RA 3358: Johann Andolšek).

Rigorosenprotokoll (zapisniki doktorskih izpitov): Andolšek, Johann; Božič, Gottfried; Pajk, Johann; Rostohar, Michael; Šerko, Alfred.

UBW – Universitätsbibliothek Wien (Univerzitetna knjižnica na Dunaju):

Disertacije obravnavanih doktorskih kandidatov:

sig. D-14256: Substanz und Kausalität in der Wundschen Philosophie (Andolšek, Johann).

sig. D-13466: Über Hypothesen und ihre erkenntnistheoretische Bedeutung (Rostohar, Michael).

sig. D-13562: Der Begriff des Wesens bei Spinoza (Šerko, Alfred).

Časopisni viri

Lampe, Francišek: Dr. Janko Pajk. V: *Dom in svet*, let. 12 (1899), št. 23, str. 705–708.

Spletni viri in spletna literatura

Drnovšek, Jaša: Slovenci proti Freudu: ko pacient ve, v čem uživa psihoanalitik. V: *Finance*. 7. 6. 2001. Splet. <<https://www.finance.si/3871>>. (6. 5. 2018.)

Koblar, France: Pajk, Janko (1837–1899). V: *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Splet. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi402610/#slovenski-biografski-leksikon>>. (22. 5. 2018.)

Legan, Mateja et al. (ur.): *Slovenski medicinski slovar*. Univerza v Ljubljani: Medicinska fakulteta. Splet. <<https://www.termania.net/slovarji/slovenski-medicinski-slovar/5540749/serko-alfred>>. (22. 5. 2018.)

Magajna, Bogomir: Profesor dr. Alfred Šerko. V: *Kronika slovenskih mest*, let. 5 (1938), št. 1, str. 48–49. Splet. <Bogomir Magajna: Profesor Dr. Alfred Šerko (nekrolog). Dosegljivo na spletu. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-MJYD7Q4P/cbabe2c-c7ac-4ce8-b8a7-31d03d6a4d94/PDF>>. (24. 11. 2018.)

- Pfleiderer, Otto: *The Philosophy of Religion on the Basis of Its History*. London: Williams and Norgate, 1887. Splet. <http://scans.library.utoronto.ca/pdf/3/26/thephilosophyofr02pfleuoft/thephilosophyofr02pfleuoft_bw.pdf>. (17. 5. 2018.)
- Pojman, Paul: Ernst Mach. V: Edward N. Zalta (ur.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2009. <<https://plato.stanford.edu/entries/ernst-mach/>>. (17. 5. 2018.)
- Stolberg-Wernigerode, Otto: *Neue deutsche Biographie*. Bd.: 13. Berlin, 1982. Splet. <<http://daten.digital-sammlungen.de/~db/0001/bsb00016330/images/index.html?id=00016330&groesser=&fip=eayaeneayawweayaxseyaxdsydenen&no=&seite=116>>. (15. 5. 2018.)
- Trstenjak, Anton: Rostohar, Mihajlo (1878–1966). V: *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. Splet. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi518905/#slovenski-biografski-leksikon>>. (22. 5. 2018.)
- Zupanič Slavec, Zvonka: Razvoj nevrologije. *ISIS*, št. 2 (2015), str. 8–12. Splet. <https://www.zdravniskazbornica.si/docs/default-source/ISIS/2015/isis2015-02.pdf?sfvrsn=666e2436_0>. (20. 5. 2018.)

Natisnjena literatura

- Brezar, Borut: *Mihajlo Rostohar in ljubljanska univerza*. Diplomsko delo. Filozofska Fakulteta Univerze v Ljubljani, 2014.
- Cindrič, Alojz: Snovanje in ustvarjanje pogojev za ustanovitev univerze v Ljubljani leta 1919. V: *1918–1941*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2011.
- Cindrič, Alojz: *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2009.
- Dolgan, Marjan, Fridl, Jerneja, in Volk, Manca: *Literarni atlas Ljubljane*. Ljubljana: Založba ZRC, 2014.
- Jerman, Frane: *Slovenska modroslovna pamet*. Ljubljana: Prešernova družba, 1987.
- Kalan, Valentin: Nagovor ob 90-letnici študija filozofije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. V: *Anthropos* 219–220/3–4 (2010), str. 14–26.
- Komel, Dean: Začetki slovenske filozofske terminologije. V: *Diagrami bivanja*. Ljubljana: FDV, 1998, str. 91–103.
- Kralj, Lado: Od Preglja do Gruma. V: *Slavistična revija*, let. 47 (1999), št. 1, str. 1–22.
- Kralj, Lado: *Slavko Grum: Zbrano delo 1, 2*. Ljubljana: DZS, 1976.
- Levec, Fran: *Pravda o slovenskem šestomeru*. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1878.
- Lindley, David: *Boltzmann's Atom: The Great Debate That Launched a Revolution in Physics*. New York: The Free Press, 2001.
- Mühlberger, Kurt: Aus der Geschichte der Philosophischen Fakultät. V: *Die Geisteswissenschaftliche Fakultät der Universität Wien*. Wien: Dekanat der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, 1996, str. 11–27.

- Pajk, Janko: Doneski k filozofični terminologiji. V: Dean Komel (ur.): *Phainomena*, let. X, št. 37–38 (2001), str. 213–227.
- Pajk, Janko: *Izbrani spisi: Politični, narodno-gospodarstveni, naučni spisi*. Maribor: Fr. Skaza in tovariši, 1872.
- Pečjak, Vid: Rostohar, Trstenjak, Bujas – Trije stebri slovenske psihologije. *Anthropos*, let. 38 (2006), št. 3–4, str. 51–62.
- Rhaeticus Wieser, Alfred: *Die Geschichte des Faches Philosophie an der Universität Wien: Dissertation*. Wien: Dekanat der Philosophischen Fakultät Wien, 1950.
- Rostohar, Mihajlo: *Ueber Hypothesen und ihre erkenntnistheoretische Bedeutung*. Dissertation. Wien: Philosophische Fakultät, Universität Wien, 1906.
- Rostohar, Mihajlo: *Uvod v znanstveno mišljenje*. Praga: Znanstvena knjižnica Omladine v Ljubljani, 1909.
- Vodopivec, Peter: *Luka Knafelj in štipendisti njegove ustanove*. Ljubljana: Knjižnica »Kronike«, 1971.
- Zöllner, Erich: Hundert Jahre Geisteswissenschaften an der Universität Wien. V: Günter Hamann idr. (ur.): *100 Jahre Universität am Ring: Wissenschaft und Forschung an der Universität Wien seit 1884*. Wien: Universitätsverlag für Wissenschaft und Forschung, 1986, str. 65–88.
- Žalec, Bojan: Filozofija Franceta Vebr: kontekst, pomen in vrednost. *Anthropos*, let. 43 (2011), št. 3–4, str. 105–127.